

Alius Avčininkas
Laima Namajuškienė
Aušra Smaleckienė

KŪRYBINĖS UŽDUOTYS

8

L I T E R A T Ū R A

Leidinio vadovė
Ingrida Navalinskienė

Metodikos konsultantė
lietuvių kalbos mokytoja ekspertė
Danutė Visockienė

Redaktorė
Margarita Šeškuvienė

Dizainerė
Rūta Deltuvaitytė

Pirmasis leidimas 2018

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Alius Avčininkas, 2018
© Laima Namajūšienė, 2018
© Aušra Smaleckienė, 2018
© Leidykla „Šviesa“, 2018

ISBN 978-5-430-06822-6

TURINYS

I TEMA. JAUSMŲ GALIA • 4

- 1 skyrius.** Meilės grožis ir tragizmas. *Lyrika. Lyrinis eilėraštis* • 4
- 2 skyrius.** Asmens jausmų ir bendruomenės papročių konfliktas. *Drama. Tragedija* • 10
- 3 skyrius.** Gyvenimo aistra ir kova su lemtimi. *Epika. Kūrinio siužetas ir veikėjai* • 17
- 4 skyrius.** Draugystės vertė. *Epika. Kūrinio pasakotojas. Erdvė ir laikas* • 23

II TEMA. GYVOJI ATMINTIS • 28

- 1 skyrius.** Atminties ir istorinio pasakojimo svarba asmens ir bendruomenės savimonei. *Retorinės figūros* • 28
- 2 skyrius.** Bendruomenės vertybės ir idealai. *Kūrinio veikėjai* • 33
- 3 skyrius.** Pasakojimų herojai, jų apsisprendimas ir laikysena. *Padavimas ir legenda* • 39

III TEMA. JAUNUOLIAI RIBINĖSE SITUACIJOSE • 45

- 1 skyrius.** Žmogui tenkantis istorijos iššūkiai. Gyvenimo vertė. *Dienoraštis* • 45
- 2 skyrius.** Asmeninė patirtis ir dokumentinio pasakojimo savitumas. *Vertybės* • 50
- 3 skyrius.** Moralinės laikysenos ir tvirtumo šaltiniai prievartos pasaulyje. *Pokalbių literatūra* • 58

IV TEMA. JUOKO PRASMĖ • 65

- 1 skyrius.** Ironiškas santykis su savimi ir pasauliu. *Ironija* • 65
- 2 skyrius.** Ironija, atskleidžianti gyvenimo dramatiškumą ir paradoksalumą, padedanti priešintis absurdui ir apsiginti. *Stiliaus individualumas* • 72
- 3 skyrius.** Humoras. Komiško pasakojimo ypatumai. *Humoro ir ironijos sklaidos galimybės* • 78

SUTARTINIAI ŽENKLAI

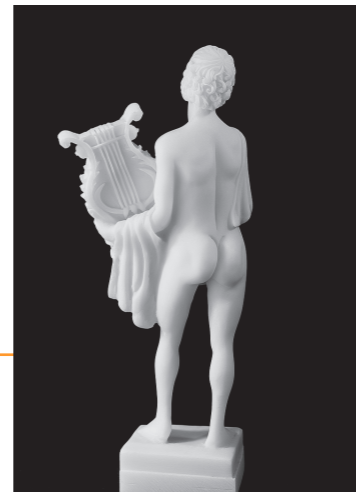
ITEMA. JAUSMŲ GALIA

1 SKYRIUS. Meilės grožis ir tragizmas

Lyrika. Lyrinis eilėraštis

1. Įsižiūrėkite į iliustraciją ir nurodykite, kaip ji susijusi su skyriaus tema. Raskite dvi sąsajas.

Orfėjo skulptūra

2. Perskaitykite literatūrologės Vandos Zaborskaitės knygos „Literatūros mokslo įvadas“ ištrauką ir atlikite užduotis, atsakykite į klausimus. Skaitydami prisiminkite, kas būdinga lyrikai. Literatūros rūšys ir žanrai, žr. vadovėlio 1 dalį, p. 177)

Lyrikoje vaizduojamasis pasaulis yra fragmentiškas: čia nerasime nei išplėtotos fabulos¹, nei veikėjų charakterių, nei situacijų. Jį tesudaro vienas kitas vaizdas, viena kita detalė. Jeigu čia ir šmėkšteli kažkas panašaus į fabulą ar veikėjo paveikslą, tai būna tik bendriausi jų apmatai, vos įžiūrimas punktyras. Vaizduojamasis pasaulis lyrikoje niekad neturi savarankiškos vertės: jis kuriamas tam, kad išreikštų literatūrinį subjektą, kuris čia vadinamas lyrinio subjekto, lyrinio „aš“ arba – nelabai vykusiai – lyrinio herojumi. Vaizduojamasis pasaulis – tik dingstis atsiskleisti lyrinio subjekto vidinėms būsenoms, jo nuotaikoms, emocijoms, refleksijoms², apskritai visam jo subjektyvumui. Lyrinio kūrinio centras, jo ašis visuomet yra kalbantysis „aš“. Objektivaus pasaulio vaizdai čia sudvasinami, persiėmę kalbančiojo vidiniais išgyvenimais, sutapę su jo dvasios pasauliu. O vidinės būsenos savo ruožtu linkusios konkretizuotis materialaus pasaulio pavidalu.

Manęs dar nebuvo, –
 Alyvos žydėjo – –
 Manęs nebebus jau, –
 Jos vėlei žydės. –
 Ir kris jų lapeliai
 Nuo saulės ir vėjo –
 Kaip smėlio saujelės –
 Ant mano širdies – –
 Salomėja Nėris

2.1. Nurodykite du požymius, kuriais lyrikos kūriniai skiriasi nuo epikos ir dramos kūrinų. (2 taškai)

2.2. Parašykite, kas yra kiekvieno lyrinio kūrinio centras, jo ašis. (1 taškas)

¹ Fabula – literatūros kūrinio chronologinė įvykių seka, siužetas.
² Refleksija – mintis, kuri kilo pamąščius, pasvarsčius.

2.3. Savais žodžiais paaiškinkite, kaip susijęs eilėraščio vaizduojamasis pasaulis su lyrinio subjekto išgyvenimais. (1 taškas)

2.4. Salomėjos Nėries eilėraštyje „Alyvos“ susipina dvi temos. Nurodykite jas. Paaiškinkite, kokios vaizduojamojo pasaulio detalės padeda jas atskleisti. (3 taškai)

2.5. Kokias žmogaus gyvenimo problemas atskleidžia gamtos ir žmogaus gyvenimo paralelė? Klausimo forma užrašykite kūrinio problemą. (1 taškas)

2.6. Parinkite du epitetus, tinkamus eilėraščio nuotaikai apibūdinti. Paaiškinkite, kodėl juos pasirinkote. (2 taškai)

Rami, liūdna, džiaugsminga, svajinga, slegianti, tragiška, filosofiška, pesimistiška, dramatiška.

2.7. Salomėjos Nėries eilėraštyje „Alyvos“ raskite dvi kalbinės raiškos priemones, jas įvardykite ir išrašykite. (2 taškai)

Kalbinės raiškos priemonė: _____ . Citata: _____

Kalbinės raiškos priemonė: _____ . Citata: _____

2.8. Kuris ženklas geriausiai išreiškia lyrinio kūrinio vaizduojamąjį pasaulį? Pasirinkite ir savo pasirinkimą pagrįskite. (2 taškai)

_____, _____, ^^^^

3. Perskaitykite straipsnio „Apie poezijos galią ir reikšmę“ ištrauką ir atlikite užduotis, atsakykite į klausimus. Skaitydami atkreipkite dėmesį į reikšminius žodžius.

Kaip dabar mėgstama sakyti, poezija naudoja „minkštąją galią“. Poezija – o ir apskritai visos geros ir teisingos knygos – pasaulio vienu ypu nepakeis. Tačiau ją skaitantys ir rašantys pamažėle keičiasi. Ima kiek skeptiškiau vertinti visuotinai priimtą pasaulio, žmogiškojo gyvenimo modelį. Pradedama jausti, jog po visa ta švytinčia tuštybės muge slypi šis tas daugiau – absoliutusis grožis, universali tvarka.

Daug tai ar mažai? Manau, daug. Kas galėtų paneigti, kad Viešpats Dievas nenuspiria Žemės rutulio į nebūtį tik todėl, kad mes jam šiek tiek įdomūs – nes rašome ir skaitome eilėraščius, grojame muziką ir tapome paveikslus?

Gintaras Grajauskas

3.1. Nurodykite teksto temą. (1 taškas)

3.2. Klausimo forma užrašykite straipsnio ištraukoje svarstomą problemą. (1 taškas)

3.3. Kodėl verta skaityti poeziją ir kitas vertingas knygas? Nurodykite dvi priežastis. (2 taškai)

3.4. Kokias dvi ydas turi omenyje teksto autorius sakydamas: „po visa ta švytinčia tuštybės muge“?

Kokios dvi kalbinės raiškos priemonės vartojamos šiame pasakyme (🔍 *Kalbinės raiškos priemonės*, žr. vadovėlio 1 dalį, p. 178–179)? (4 taškai)

3.5. Kodėl, anot Gintaro Grajausko, „Viešpats Dievas nenuspiria Žemės rutulio į nebūtį“? Nurodykite priežastį. Kokia tai kalbinės raiškos priemonė? (2 taškai)

3.6. Remdamiesi savo patirtimi dviem argumentais pagrįskite arba paneikite teiginį: „Menas gali išgelbėti pasaulį.“ (2 taškai)

4. Raiškiai perskaitykite Salomėjos Nėries eilėraščių „Kaip tave mylėtau“ ir Pauliaus Širvio eilėraščių „Liepsnabokščiai klevai“ (🔍 *Kaip skaityti*, žr. vadovėlio 1 dalį, p. 174–175). Atlikite užduotis, atsakykite į klausimus. Skaitydami ieškokite kūrinių panašumų ir skirtumų.

Salomėja Nėris
Kaip tave mylėtau

O, jei pamatyti
Dar kada galėtau,
Kaip tave mylėtau,
Kaip tave mylėtau!

Kad nuo akmenėlių
Kojelės nevargtų,
Aš būtau žolelė
Po tavo kojelių.

Kad kaitri saulelė
Tau neįkyrėtų,
Būtau debesėlis
Virš tavo galvelės.

Kad nepūstų vėjai,
Lietūs neužlytų,
Saulele tekėtau,
Žvaigždele žibėtau.

Žeme Žemynėle,
Juodoji močiute,
Kodėl tu prislėgei
Mylimą širdelę?

Paulius Širvys
Liepsnabokščiai klevai

Tave visą pro lūpas išvogčiau...
Žvilgsi mėnuo tik lango kampais.
Ir klevai, ir klevai liepsnabokščiai
Skamba rudens vario varpais.

Palei langą atžvanga, nužvanga,
O tu žiūri,
Kaip žiūri linai.
Ten matau aš nuskendusį dangų
Ir save, nuskandintą tenai.

Aš matau ir neištariu žodžio,
O parodyt širdies negaliu.
Ką mačiau, ką jaučiau –
Tau parodžiau
Vien atodūsiu savo giliu.

4.1. Apibūdinkite Salomėjos Nėries ir Pauliaus Širvio eilėraščius pagal lentelėje pateikiamus kriterijus. (18 taškų)

Salomėjos Nėries „Kaip tave mylėtau“	Kriterijus	Pauliaus Širvio „Liepsnabokščiai klevai“
	Lyrinis subjektas	
	Adresatas	
	Eilėraščio situacija	
	Perteikiamas išgyvenimas	
	Kūrinio nuotaika	
	Kalbinės raiškos priemonės	
	Retorinės figūros	
	Kaip nusakomi išgyvenimai	
	Literatūros rūšis, žanras	

4.2. Parašykite, kas šiems kūriniams yra bendra. (2 taškai)

4.3. Nurodykite, kuo skiriasi Salomėjos Nėries ir Pauliaus Širvio eilėraščių lyrinio subjekto išgyvenimai. Kodėl skiriasi? (2 taškai)

4.4. Kuriame eilėraštyje lyrinio subjekto išgyvenimai išsakomi atviriau? Kas tai parodo? (2 taškai)

4.5. Dviem argumentais įrodykite, kad abu eilėraščiai yra lyriniai kūriniai. (2 taškai)

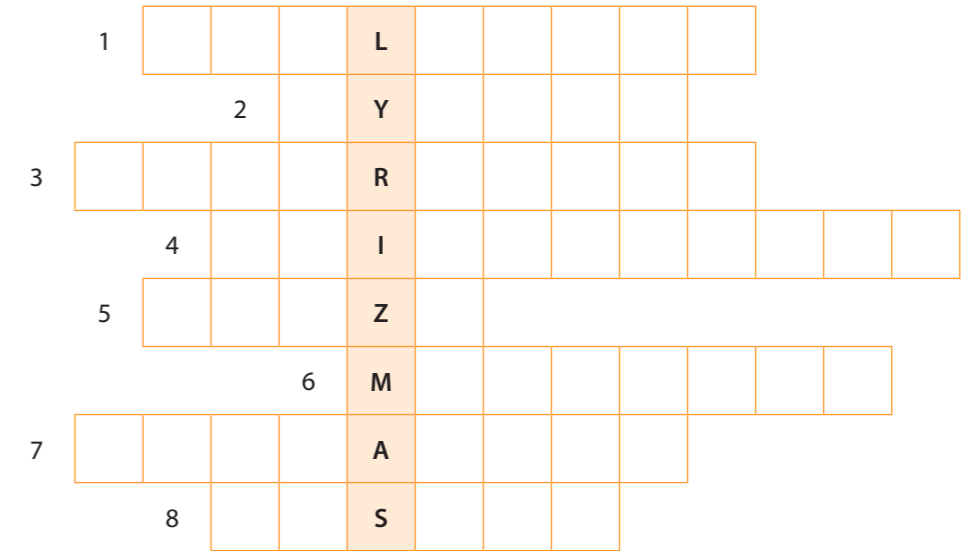
Balai	10	9	8	7	6	5	4	3	2
Taškai	52–50	49–45	44–39	38–34	33–29	28–24	23–19	18–13	12–0

5. Atverkite savo mobiliojo telefono žinučių langą ir remdamiesi išsiųstomis arba gautomis žinutėmis sukurkite mažiausiai trijų posmų eilėrašį. Perskaitykite savo kūrinį ir pakomentuokite: kokia eilėraščio situacija, kas yra lyrinis subjektas, koks jo išgyvenimas perteikiamas, kokia kūrinio nuotaika, kalbinė raiška.

6. Išspręskite kryžiažodį.

- Eilivimas be aiškios sistemos.
- Viena iš trijų pagrindinių grožinės literatūros rūšių, dažniausiai eiliuoti kūriniai, perteikiantys individo (lyrinio subjekto) išgyvenimus.
- Daiktų, reiškinių, žmogaus charakterio savybių ryškus priešingumas, pagrįstas dviejų dalykų gretinimu ryškinant jų skirtumus.
- Vienodo skambesio priebalsių (paprastai žodžių pradžios) kartojimasis poezijos kūrinio eilutėje, frazėje, posme.
- Neeiliuoti grožinės (paprastai pasakojamosios) literatūros kūriniai; tų kūrinų visuma.
- Žodžio ar žodžių junginio vartojimas perkeltine reikšme remiantis tikru ar tariamu daiktų panašumu; paslėptas palyginimas.
- Vienodų balsių (paprastai žodžių pradžios) kartojimasis poezijos kūrinio eilutėje, frazėje, posme.
- Dainos ar eilėraščio dalis, turinti vienodą eilučių skaičių.

7. Projektas „Gražiausi žodžiai mano gyvenimo mokytojui“. Artėja Tarptautinė mokytojų diena. Pagalvokite, kas buvo ar yra geriausias jūsų gyvenimo mokytojas, ir sukurkite tam žmogui eilėrašį.

- Užrašykite 3–4 posmų eilėrašį tvirtesniame A4 formato lape. (3 taškai)
- Nupieškite sukurtam eilėraščiui tinkamą iliustraciją. (3 taškai)
- Raiškiai perskaitykite savo kūrinį, apibūdinkite lyrinio „aš“ išgyvenimus, perteikiamą nuotaiką, raišką. Paaiškinkite iliustracijos idėją. (4 taškai)

Balai	10	9	8	7	6	5	4	3	2
Taškai	10	9	8	7	6	5	4	3	2–0

- Surenkite kūrinų parodėlę, paskui įteikite eilėraščius adresatams.